

11. *Дерлиця М.* Селянські діти // Етнографічний збірник. – Л., 1898. – Т. 5.

12. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу: Матеріали з полудневої Київщини, зібрав Мр. Г[рушевський] / обробив З. Кузеля // Матеріали до українсько-руської етнології. – Л., 1906. – Т. 8.

13. *Зубрицький М.* Імена, назви і прізвиська у селян с. Мшанця Старосамбірського повіту // ЗНТШ. – 1907. – Т. 79.

14. *Лепкий Д.* Деякі вірування про дитину // Зоря. – 1886. – № 15/16.

15. *Сумцов Н. Ф.* Личные обереги от сглаза. – Х., 1896.

16. *Товстуха Є. С.* Чари: лікувально-оздоровчі та ужитково-етнічні традиції українців. – К., 2001.

17. Українська етнологія / за ред. В. К. Борисенко. – К., 2007.

18. *Чичула А.* Народна пожива в Дрогобицькому повіті // Матеріали до українсько-руської етнології. – Л., 1910. – Т. XVIII.

19. Записала З. Небесна від М. І. Небесної у 2010 році в с. Надворне Бережанського р-ну Тернопільської обл.

20. Записала З. Небесна від М. І. Андрушко в 2010 році в с. Нежухів Стрийського р-ну Львівської обл.

21. Записала З. Небесна від С. У. Остах у 2010 році в с. Нежухів Стрийського р-ну Львівської обл.

22. Записала З. Небесна від А. І. Андрушко в 2010 році в с. Ланівка Стрийського р-ну Львівської обл.

23. Записала З. Небесна від М. І. Гросс у 2010 році в с. Завадів Стрийського р-ну Львівської обл.

24. Записала З. Небесна від Л. І. Гросс у 2010 році в с. Завадів Стрийського р-ну Львівської обл.

25. Записала З. Небесна від М. В. Заєць у 2010 році в с. Завадів Стрийського р-ну Львівської обл.

26. Записала З. Небесна від Л. І. Андрушко в 2010 році в с. Завадів Стрийського р-ну Львівської обл.

27. Записала З. Небесна від Л. М. Соляник у 2010 році в с. Нежухів Стрийського р-ну Львівської обл.

ЛЕМКІВСЬКІ ТРУДОВІ ПІСНІ-ДІАЛОГИ

Ярослав Бодак

УДК 398.85(477.87)

Статтю присвячено дослідженню лемківських трудових пісень — польових та пастуших. У ній уперше опубліковано чотири різновиди пастуших пісень-діалогів і одна копальницька пісня-сценка, які за своїми функціями і стилем належать до унікальних зразків лемківського музичного фольклору.

Ключові слова: «гівкання», «гоякання», копальницька пісня-сценка.

This article contains a research of Lemky's labour field and shepherd folk songs. Four diverse shepherd songs-dialogues and one *kopalnytska* song-sketch, which are published here for the first time, belong to a unique standard of Lemky's musical folklore due to their functions and style.

Keywords: *hivkannia, hoyakannia, kopalnytska song-sketch.*

Серед жанрів лемківського фольклору помітне місце займають трудові пісні. Щоправда, більшість збирачів та дослідників лемківського музичного фольклору не виділяють їх у самостійний жанр, зараховуючи то до побутових, то до ліричних, або ж до пісень про кохання. Виняток становлять пастуші пісні, хоч у збірниках лемківських народних пісень їх теж не називають трудовими. Саме поміж пастуших трапляються напрочуд цікаві зразки пісень-діалогів.

До трудових належать пісні, що виконуються під час роботи. Їх мета — організація

трудового ритму, полегшення процесу праці. Це — власне трудові пісні. В Україні вони не збереглися. До таких слід зарахувати також пісні, присвячені певному виду робіт¹. Вони або тематично пов'язані із цими видами робіт, або ж виконуються під час роботи за традицією. Це переважно ліричні пісні жартівливого характеру та побутові пісні. Їх називають *умовно-трудовами* [3, с. 62].

Серед останніх особливе місце займають пісні-діалоги². Уперше в українській фольклористиці на них звернув увагу В. Гошовський [1]. Словацькі й моравські пісні-діалоги «*helekašky*»

вивчав К. Феттерл [6]. За його даними, означений тип пісень трапляється також у гірських мешканців Норвегії та Німеччини. Лемківські пастуші пісні, зокрема й діалогічні, досліджував польський етномузиколог Януш Мрочек [4].

Лемківські пісні-діалоги можна поділити на два основні види: *польові* та *пастуші*.

Польові пісні пов'язані з весняними та літньо-осінніми польовими роботами — садінням, сіянням, косінням, грабанням тощо. Їх виконують переважно не в процесі самої роботи, а перед нею чи після неї або ж у перепочинку. Часто такі пісні співають по дорозі в поле чи додому. Цим пісням не властиві ритміко-організуючі або комунікативно-сигнальні функції. Вони мають підбадьорити, створити позитивний настрій та відповідний емоційний стан гурту робітників. Зміст польових трудових пісень здебільшого ліричний і жартівливий.

Польові трудові пісні — звичайні необрядові пісні, яких співають і за будь-яких інших обставин, коли виникають відповідні асоціації, пов'язані з їхнім змістом.

У давнину орні землі, якими користувалися лемки, були розташовані довгими пасмами в

гірських долинах і на прилеглих до них пологих схилах. Вище починалися полонини й пасовиська, що межували з порослим лісом хребтами гір. Польські й німецькі колоністи різними способами витісняли лемків щораз вище в гори, займаючи їхні орні поля. Лемки змушені були зорювати полонини й пасовиська, розширюючи останні за рахунок навколишніх лісів. Із цією метою вони весною вирубували дерева. Придатні з них для будівництва та опалення звозили до сіл, пеньки, кущі викорчувували і спалювали, а попіл використовували як добриво. На цих вирубах («випаленисках») сіяли овес, ячмінь, яре жито, садили картоплю.

Таке примітивне рільничо-пастуше господарювання переважало в лемківських гірських селах упродовж багатьох століть аж до закінчення Другої світової війни, коли більшу частину лемків було депортовано до УРСР.

Серед лемківських польових трудових пісень побутували й *копальницькі* пісні. Наведену нижче копальницьку пісню-сценку виконує гурт дівчат і жінок як під час весняного обкопування, так і під час осіннього викопування картоплі.

1. Повудне, повудне (копальницька)

$\text{♩} = 102 - 104$

1. По-вуд-не, по-вуд-не, ой по-ву-ден-ку не-є, ци газ ди-ня гмер-ва,

Вар.

Вар.

ой ци ей до-ма не-є, ци газ-ди-ня гмер-ва, ой ци ей до-ма не-є?

1. Повудне, повудне, ой повуденку неє,
Ци газдыня гмерва, ой ци ей дома неє? (2)
2. Дома она, дома, ой лем не хоче дати,
Хоче повуденок, ой з вечерйом зогнати! (2)

Перед полуднем одна з трудівниць задириливо співає першу строфу пісні. Їй відповідає інша, співаючи другу строфу. Це сигнал-заявка на обід і перепочинок. Третю і четверту строфи співає газдыня або, за її відсутності, хтось із її рідні. Після цього настає обід і перепочинок.

Такі і схожі на них співанки-сценки імпровізували також під час колективного виконання будь-яких інших польових землеробських робіт (громадження сіна, садіння картоплі та інших овочевих культур, під час жнив тощо). У таких випадках перші дві строфи залишалися незмінними, наступні ж виконавиці імпровізували залежно від виду робіт. Прикладом може бути необрядова пісня-сценка, яку виконували під час жнив:

2. Повудне, повудне

(жнивварська необрядова, мел. 1)

1. Повудне, повудне, ой повуденку неє,
Ци газдыня гмерва, ой ци ей дома неє? (2)
2. Дома она, дома, ой лем не хоче дати,
Хоче повуденок, ой з вечерйом зогнати! (2)
3. А жнийте вы, жнийте, ой мої красны жниці,
Повна фляжка, повна, ой в газды на полици. (2)
4. Фляжка на полици, ой одомаш на столі,
Жнийте же вы, жнийте, ой жениченькы мої. (2)

Перші дві строфи цієї співанки виконують також як окрему самостійну жартівливу співанку під час будь-яких колективних робіт у полі, лісі чи вдома.

Пастуші пісні-діалоги своїм змістом і функцією тісно пов'язані з іншими жанрами, зокрема баладами, ліричними та жартівливими піснями і навіть приспівками до танців. У давнину годівлею і випасом худоби порядкували професійні пастухи на спільних пасовиськах, що сприяло збереженню й розвитку окремішньої пастушої культури, зокрема й пісенної.

У XV — першій половині XIX ст. лемки Горличчини випасали свої отари овець, стада корів і волів на гірських полонинах, що на-

3. Копайте, копайте, ой мої копальниці,
Повна фляжка, повна, ой в газды на полици. (2)
4. Фляжка на полици, ой честунок на столі,
Копайте, копайте, ой копальниці мої. (2)

лежали королю або шляхті. За право випасу вони зобов'язані були сплачувати данину натурою (5 овець зі 100, сир, овечу вовну, частіше — саморобне сукно з овечої вовни тощо) або грішми [5, с. 101].

Згодом (аж до другої половини XIX ст.) місцем випасу, окрім «панських» лісів і полонин, стали громадські пасовиська, що розміщувалися вище від селянських орних земель. Це так звані «помірки» (від «міряти», «відмірювати»), тобто пасовиська, що залишилися після розподілу ґрунтів між осадниками (колоністами), а також занедбані, порослі травою і кущами «випалениска» (випалені ділянки лісу) і власні селянські ліси.

У другій половині XIX ст., унаслідок регулювання сервітутів, селяни втратили право на користування «панськими» лісами. Замість них кожне село отримало у власність частину «панського» лісу. Це позбавило селян значної частини використовуваних дотепер місць випасу. Власники великих угідь різними способами (вкупом, заміною) намагалися витіснити селян із призначених їм під час регулювання сервітутів ділянок, які швидко заростали лісом. Це призвело до зменшення поголів'я овець і великої рогатої худоби та занепаду давньої пастушої традиції.

У міжвоєнний період на Горличчині існували дві основні форми годівлі й випасу овець і худоби: колективна та індивідуальна.

Багатші господарі віддавали перевагу колективній формі. Вони об'єднувалися в артіль, найчастіше залишали одну-дві дійні корови біля себе, а інших корів, волів, телят, овець та кіз відправляли на все літо на гірські пасовиська — полонини, де їх доглядали наймані досвідчені пастухи з помічниками-підлітками.

На полонинах для худоби будували літні стаєнки з прилаштованими до них колибами для пастухів. Найчастіше кожен господар мав свою стаєнку, де тримав разом корів, во-

лів, овець та кіз. Якщо котрийсь господар мав кілька десятків овець, то для них споруджували окрему кошару. Доїти корів і овець із села тричі приходили дівчата й жінки, які забирали молоко додому, де його і переробляли.

Стаєнки споруджували з дерева, рідше — з тесаного каменю, покривали соломою, дранками, гонтами. Багатші господарі будували стаєнки із сіньми, де споруджували курну піч з каменю, на якій пастухи готували собі їжу. У сінях були саморобні дерев'яні стіл, стільці, дійнички тощо. Біля кожної стаєнки стояв видобаний з дерева жолоб, у який двічі на тиждень насипали сіль з висівками. У Вапенному стаєнці збереглися до депортації, після чого прибулі на місце виселених лемків поляки розібрали їх на дрова.

Спав старший пастух просто неба при ватрі, яка не згасала впродовж усього сезону випасу, у колибі або в стаєнці на «поді» (горищі). Його робочий день тривав 18–20 годин на добу. Пастухи виготовляли з дерева «пищалки» (сопілки), топірці, дійнички для молока, боденки для ягід, інші вироби з дерева, випалювали на них різні узорі. Деякі з них вони дарували родичам або продавали туристам.

Старший пастух мав загнуту на кінці палицю з ясена, якою, у разі потреби, хапав вівцю за ногу. До Першої світової війни обов'язковим атрибутом старшого пастуха була «труба» (трембіта) завдовжки 1,5–2 м. Її виготовляли зі стовбура молодого липи, ялиці або смереки. Найкращими вважались інструменти, виготовлені з «гromового» дерева (дерева, у яке влучила блискавка). Стовбур розтинали вздовж на дві частини, вичищали і знову складали до купи. Шпари вздовж розтину ущільнювали живицею, а ззовні трембіту обмотували березовим ликом. Трембіта мала конічний розтруб, діаметр вхідного отвору — 30–40 мм, діапазон 1,5–2 октави, натуральний звукоряд, сильний звук, якого було чути на відстані 10–15 км.

Трембіта була амбушурним сигнальним інструментом. На ній старший пастух виконував сигнали збору худоби, подавав молодшим пастухам сигнали повернення худоби до стає-

нок для обіднього і вечірнього доїння, відзначав початок і закінчення трудового дня (будив молодших пастухів уранці й наказував лягати спати увечері) тощо. Існували сигнали тривоги, пов'язані з хворобою чи смертю пастуха, нападом вовків та кабанів, були особливі сигнали для відлякування хижаків (вовків, диких кабанів).

Деякі пастухи замість трембіти використовували мундштукові «труби», виготовлені з рогів корів або волів. Рогові труби мали різкий, сильний звук, натуральний звукоряд. Найкращими вважались інструменти завдовжки понад 50 см, виготовлені з рогів угорських волів. Їхні звуки були сильні, децю приглушені.

Після Першої світової війни, у зв'язку із занепадом сезонного пастухування, трембіти вийшли з ужитку, подекуди ще залишалися роги, але основним способом «спілкування» між пастухами залишилися «гівкання» та «го-якання» (див. далі).

Обов'язковими супутниками пастухів були великі пси, які мали охороняти овець і телят від хижаків, насамперед вовків. Для цього псам виготовляли колючий залізний ошийник («їжак»), що захищав їх під час зіткнення з вовками. Найчастіше собак називали Дунай, Циган, Бровко, Босий, Бурій, Журба.

Для овець та кіз споруджували кошари — загороди з довгих горизонтальних жердин, між якими вертикально переплітали дранки або галуззя. У кутах стіни загороди підтримувалися вбитими в землю вертикальними острогами. Кошари покривали соломою, чатиною або галуззям. Пастух, що пас овець, звався «югас». Бачею на Горличчині називали не пастуха, а знахаря, ворожбита, травознавця.

Бідніші господарі пасли свою худобу на гірських полонинах разом із членами своєї сім'ї. На ніч вони заганяли худобу в село. Саме в середовищі бідніших господарів найбільше побували пастуші пісні. Їх основними виконавцями були підлітки (дівчата і хлопці) та дівчата на виданні й парубки. Відстань від села до пасовиська була незначною. Час перегону худоби і овець із села на пасовисько не перевищував 20–40 хвилин.

Народна назва пастуших пісень — «співанки при пасеню худоби», «співанки при худобі».

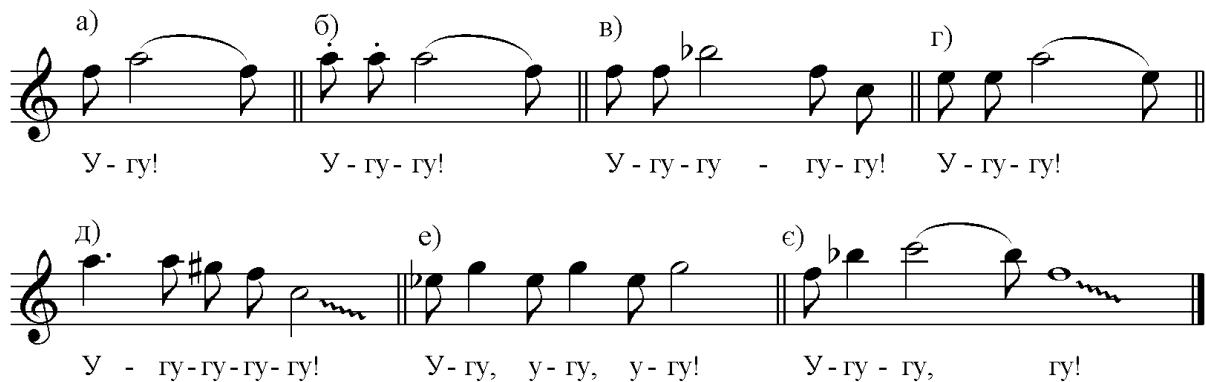
Лемківський пастуший репертуар можна поділити на три основні групи:

1) вигукування — «гівкання» («вівкання»), «укання» («юкання»), 2) «гоякання» — пісні-діалоги, що мають комунікативно-сигнальні функції, 3) ліричні та жартівливі пісні.

Вигукування та голосові або інструментальні (за допомогою пастушого рогу чи трембіти) сигнали належать до найдавнішої

пастушої традиції. Лемківські «гівкання» на пасовиськах виконували молоді пастухи і пастушки, інколи й старші. Ці сольні вигуки на межі мови й музики виконувались особливим забарвленням голосу у високому регістрі, що нагадував звучання інструмента завдяки специфічному поєднанню голосу і губів на складах *y, gu, i, zi*. Найчастіше вони починались одним або двома короткими уривчастими звуками, після чого звучала довша тривалість із поверненням до попереднього звуку або глісандуванням донизу.

3. У-гу, у-гу-гу!

а) У - гу!
 б) У - гу - гу!
 в) У - гу - гу - гу - гу!
 г) У - гу - гу!
 д) У - гу-гу-гу-гу!
 е) У-гу, у-гу, у-гу!
 е) У-гу - гу, гу!

Метою «гівкань» було дати знати про своє місцеперебування. Їх використовували також збирачі грибів, ягід, лікарських трав. У минулому «гівкання», можливо, мали магічне значення.

Розвинутою формою спілкування пастухів і пастушок були «гоякання» — діалогічні співанки, за допомогою яких вони перемовлялися під час випасу худоби в горах. Дівчата, що перебувають у лісі на певній відстані одна від одної, часом на протилежних схилах гір, розді-

лених потічком, перемовляються між собою за допомогою «гоякання».

Термін «гоякання» — народний і походить від початкових та кінцевих фраз звернення: «Гоя, гоя, Марись моя!» (або інше ім'я дівчини, якій адресоване звернення). Форма — тричастинна. Текст середньої частини — ліричний, побутовий, жартівливий. Перегукуючись, дівчата, окрім усталених текстів, імпровізують свої власні тексти в межах готових формул, залежно від потреб повідомлення:

4. Гоя, гоя, Марись моя!

$\text{♩} = 126$

1. Го - я, го-я, Ма-рись мо-я! Я на те-бе го-я-ка-ва, а ты ся мі не віз-ва-ва,
 ци-с ся на мя по-гні-ва-ва? Го - я, го - я, Ма-рись мо - я!

2. Го - я, го-я, Ма-рись мо-я! Чо-го ты ся по-гні-ва-ва? Не гні-вай-ся, не маш чо-го,
не взя-ва-м ты ми лень-ко-го. Го - я го - я, Ма-рись мо - я!
♩ = 126

3. Го - я, го-я, Ан-цю мо-я! Мед-же на-ми доб-ра во-ля, ты не мо-я, я не тво-я.
Го - я, го - я, Ан - цю мо - я!
♩ = 126

4. Го - я, го-я, Ма-рись мо-я, го-я, го-я-я! Под же го мі, а я г то-бі,
бу-де-ме сой пас-ти о-бі. Го - я, гой-я-я! По зе-ле-ній роз-то-пас-ти,
а раз-то-паст зе-ле-лень-ка, а мы о-бі мо-ло-день-кы.
Го - я, го - я, Ма - рись мо - я, го - я - я!

У наведеному зразку перша дівчина запитує другу про причину її мовчання (строфи 1, 2). Переконавшись у її добрій волі (строфа 3), вона посилає їй пропозицію пасти разом (строфи 4, 5).

Можливе доповнення до третього вірша відповіді другої дівчини з кличками корів (Квітуля, Красуля, Барнуля, Ружана та ін.):

1. Гоя, го-я, Анцю моя!
Я ся на тя не гнівава,
Лем коровы єм глядава,
Бо Квітуля ся стратива,
А Барнуля ся мі гзива,
Гоя, го-я, Анцю моя!

І варіанти відповіді після пропозиції першої дівчини пасти разом (після строф 4 і 5):

2. Гоя, го-я, Анцю моя!
Не можу я прити г тобі,
Бо-м стратива уці обі,
Не мам коли го-якати,
Мушу ити їх глядати,
Гоя, го-я, Анцю моя!

3. Гоя, го-я, Анцю моя!
Не приду я, не мам коли,
Бо я пасу свої во-лы,
В мене трава зелененька,
Приде до мя мій миленькій,
Будеме сой разом пасти

По зеленій розтопасти,
Гоя, гоя, Анцю моя!

4. Гоя, гоя, Анцю моя!
Не приду я, не мам часу,
Боя я свої уці пасу,
На травичці зелененькій,
Прийде до мя мій миленький,
Сядеме сой під дубочком
Як два сивы голубочки,
Будеме сой разом пасти
На зеленій розтопасти,
Гоя, гоя, Анцю моя!

Початок і закінчення кожної строфи будуться на характерному заспіві-сигналі в обсязі низхідної кварта іонійського тетрахорду «Гоя, гоя, Марись моя!» (або інше ім'я дівчини, якій адресоване повідомлення). Відтак іде саме повідомлення рівними тривалостями в тому самому обсязі та ладу (іонійський тетрахорд). У 4-му і 5-му віршах діапазон заспіву-сигналу розширено, він з'являється і в середині повідомлення.

5. Гоя, гоя, Анцю моя!

$\text{♩} = 126$

1. Го - я, го - я, Ан-цю мо - я! Верх по - то - ка зе - ле - но - го па - се Ва - сіль
ко - ня сво - го, па - се, па - се, по - па - су - є и на Ан-цю по - пат - рю - є.

Варіанти відповіді (хто-небудь за Анцю або Василя, строфи 2, 3):

2. Гоя, гоя, Анцю моя!
При потічку, при студенім
Пасутся там два олені,
Єст там трава зелененька,
Пасе на ній твій миленький,
Пасе Василь коня свого,
Ци підеш, Анцю за нього?
Гоя, гоя, Анцю моя!

Таким чином лад стає іонійським пентахордом із закінченням на тоніці звукоряду, що створює враження завершеності, заспокоєння.

Окрім діалогічних дівочих, існували мішані парубоцько-дівочі та хлопчачо-дівчачі «гоякання». Серед них найпопулярнішими були «гоякання», виконувані дівчатами, що постійно пасли худобу, і парубками, які періодично випасали коней. Такі «гоякання» виконували роль своєрідного залицяння, розрахованого на можливу відповідь. Найчастіше згадувана в них дівчина (або її подруга) давала жартівливу або ліричну відповідь. Іноді такі «гоякання» залишалися без відповіді, але вони слугували інформацією для присутніх поблизу хлопців і дівчат, хто кому симпатизує. У наведеному нижче зразку приятель парубка (або подруга дівчини) посилає навколишнім «в ефір» інформацію про закохану пару (вірш 1). Позитивна реакція — строфи 2, 3, негативна — мовчання або критична відповідь на адресу згаданих персонажів (когось одного або обох, строфи 4, 5). При цьому звертання вже стосується не Анці, а будь-кого іншого; це ніби інформація-застереження:

3. Гоя, гоя, Анцю моя!
Наша Анця моводенька,
Буде гарда жениченька,
А наш Василь молоденький,
В нього коник вороненький,
Треба бы нам їх злучыти
И на осін поженити,
Василь буде газдувати,
Нашу Анцю шанувати,
Гоя, гоя, Анцю моя!

4. Гоя, гоя, Анцю моя!
Не ход, Анцю, за Василя,
Бо не будеш з ним щаслива,
Василь буде в корчмі пити,
Приде домів — буде бити,
Буде бити, катувати,
Будеш, Анцю, шкодувати,
Гоя, гоя, Анцю моя!

5. Гоя, гоя, Марись моя!
Василь, Василь, Василичку,
Не бер Анцю за женичку,
Єї мати чарівниця
И велика розлучниця,
Розлучыва рыбу з водом
И розлучыт Анцю з тобом,
Гоя, гоя, Марись моя!

Ці інформативні «гоякання» мали особливу популярність серед парубків та дівчат на виданні. Загалом характер таких «гоякань» залишався ліричним.

Іншим різновидом «гоякань» були «гоякання», у яких пастухи і пастушки обмінювалися повідомленнями про окремі події й випадки з пастушого життя.

6. Гоя, гоя, Ользю моя! (вар. наспіву 4)

Перша дівчина:

1. Гоя, гоя, Ользю моя!
Не ход пасти під Корнута³,
Бо там будеш мава скруту!
Я там сама уці пасва
И на мене біда зашва.
Єдну уцю вовкы вкрали,
Другу вепрі розорвали,
Ледво-м втеква од напасти,
Не піду там більше пасти!
И ты не ход, Ользю моя,
Бо там буде страта твоя!
Гоя, гоя, Ользю моя!

Друга дівчина:

1. Гоя, гоя, Гафцю моя!
Барз мі шкода уців твоїх,
Та як бы пропали мої!
Чого-с няня не сухава,
Під Корнута їх погнава?
Стары люде повідали,
Жебы зме там нич не гнали,
Ни коровы ни бараны,
Ани гвечер, ани рано.
Сут там вовкы, рысі, вепрі,
Ріжны гады в темных дебрях,
В тых париях велькы чуда,
Хто не сухат — тому біда!
Гоя, гоя, Гафцю моя!

Перша дівчина:

1. Гоя, гоя, Ользю моя!
Дякую ти за пораду,
Же-с мі дава добру раду!
Мене няньо барз сварили,
Взяли прут и мене били
Зато же я не сухава,
Під Корнута уці гнава.
Юж я буду їх сухава,
Жебы-м біды зас не мава.
Ліпше буду з тобом пасти
По зеленій розтопасти.
Гоя, гоя, Ользю моя!

У наведеному зразку перша дівчина інформує свою подругу про прикрий випадок, що стався з нею напередодні біля корнутаського лісу. Друга дівчина висловлює подрузі співчуття з приводу втрати овець, але водночас дорікає їй за нехтування осторогою з боку батьків і старших, досвідчених пастухів. Перша дівчина дякує їй за пораду й обіцяє бути обережною, пасти разом з нею «на зеленій ростопасті», тобто в безпечному, відкритому місці.

Окремим різновидом підліткових і парубоцьких «гоякань» були жартівливі, сатиричні та глузливі «гоякання», адресовані не «своїм», а «чужим», тобто пастухам із сусіднього села. Тому в сигналі-зачині відсутні індивідуальні адресати, вони колективні і вказані на початку

повідомлення (прегоняни, вапеняни, маціняни, розділяни, тобто пастухи, мешканці сіл Прегонина, Вапенне, Маціна, Розділля Горлицького повіту). Часом такі «гоякання» починалися без сигналу-зачину і сигналу-закінчення «Гоя, гоя», у них відразу вказувався адресат — прегоняни, вапеняни, маціняни тощо.

Це були своєрідні змагання на дотепність і винахідливість. Хоча тексти деяких таких «гоякань» були дуже дошкульними, стосунки між пастухами сусідніх сіл залишалися мирними. Обидві сторони сприймали ці «гоякання» як жарти:

7. Гоя, гоя, гоя, гоя! (вар. наспіву 4)

1. Гоя, гоя, гоя, гоя!
Прегоняне недогузы,
Зіли гада на говузи,
Ищы того не доїли,
По другого полетіли,
Сховали го за церковцю,
Взимі їли як морковцю,
Гоя, гоя, гоя, гоя!

2. Гоя, гоя, гоя, гоя!
Вапенняне добры люде,
Зідят жабу, яка буде,
Ци зелена, ци червена,
Лем бы быва не варена,
Гоя, гоя, гоя, гоя!

3. Гоя, гоя, гоя, гоя!
Під Фырдейом и Корнутом
Ходит Осиф з довгым прутом,
Ходит, глядат коровичкы,
Што му втекли зо стайничкы,
Втекли уці и бараны,
Буде глядав їх до рана,
Гоя, гоя, гоя, гоя!

У першому випадку пастухи села Вапенне «гоякають» пастухам сусіднього села Прего-

нина (вірш 1), у другому — пастухи села Маціна Велика — пастухам села Вапенне (вірш 2). Виконання сольне і гуртове (кілька підлітків чи парубків «гоякають» хором для підсилення звукового ефекту, оскільки відстані між «чужими» пастухами значно більші ніж між «своїми»). На кожне таке жартівливе або глузливе «гоякання» були відповіді протилежної сторони. Окремим жартівливим «гояканням» було висміювання пастухів, що недбало стерегли свою худобу (наспів 3).

Музична будова всіх різновидів така сама, як і в наспіві № 4 (перші три строфи).

Мішані «гоякання», що побутували серед наймолодших пастухів та пастушок, майже нічим не відрізнялися від діалогічних «гоякань» дівчат і виконували інформативні, сигнально-комукативні функції.

Головним заняттям лемків тривалий час залишалися рільництво і скотарство⁴. Майже вся лемківська молодь певною мірою була задіяна в пастухуванні. Прилегли до сіл гірські схили в літню пору були переповнені звуками сопілок і пастуших рогів, дзвінками голосами пастухів і пастушок. Серед цього різноголосся особливо вирізнялися дівочі пісні-діалоги «гоякання». Свідком і учасником цього поліфонічного дійства свого часу був і автор цих рядків. Тому дивним видається те, що жоден з відомих збирачів лемківського фольклору як у північній, так і в південній Лемківщині не зауважив і не зафіксував цих оригінальних і своєрідних пастуших пісень-діалогів — «гоякань».

Після вигнання лемків з їхніх прадавніх земель там запанувала пустка. Багатий поетичний жанр пастуших пісень-діалогів загинув разом з іншими жанрами лемківського фольклору.

Ліричні та жартівливі пісні становлять основну частину пастушого репертуару. Деякі з них пов'язані з пастухуванням, інші розкривають особисті настрої та переживання пастухів і пастушок.

Словник діалектних слів та висловів

барз — дуже, сильно
вепрі — дикі кабани
візватися — обізватися
вшыткы — усі
гзитися — гедзатися
глядати — шукати
говуз — гілка
го мі — до мене
домів — додому
няньо — батько
недогузы — недоумки

одомаш — могорич, пригощання
пария — нетрі, хащі
повудне — полудень
повуденок — їжа, яку вживають у полудень
под же го мі — ходи до мене
попатрує — поглядає
розтопаст — гірське пасовище, соковита трава
ся стратива — загубилась
Фырдей (Фердель) — назва гори
честунок — частунок, частування

¹ До умовно-трудова можна зарахувати і жниварські пісні. Позаяк їх виконують під час відповідних обрядів (заянків, обжинків), то у фольклористиці їх прийнято розглядати серед календарних пісень.

² Саме «копальницькими», а не «копаньовськими» мали б називатися записані В. Гошовським діалогічні трудові пісні, що виконувалися дівчатами під час відпочинку після обкопування картоплі на індивідуальних ділянках полів, розташованих на пагорбах південно-східного передгір'я Закарпаття (Гошовський, 2, с. 32, №№ 37, 38). Адже жінок і дівчат в Україні (також і на Лемківщині), що займалися підгортанням, обкопуванням і викопуванням картоплі, називали «копальницями». Про це свідчить як поданий нижче наш запис, так і жартівлива співанка із с. Білична Грибівського (пізніше – Горлицького) повіту на західній Лемківщині в запису Лецишака (*Лецишак Н.* Стоїть липка в полі. Збірник лемківських народних пісень Никифора Лецишака із спадщини Івана Франка / упоряд., вступ, словник та додатки М. Мушинки. Фундація «Карпати». – Пряшів, 1996):

1. Копайте, копайте, мої копальниці,
а ви дістанете по штырі палиці.

1. *Гошовский В.* Семиотика в помощь фольклористике // Советская музыка. – 1966. – № 11.

2. *Гошовский В.* Украинские песни Закарпатья. – М., 1968. нот. Передрук: Володимир Гошовський. Українські пісні Закарпаття / переклад з російської Р. Мисько-Пасічника, В. Пасічника. – Л., 2003.

3. *Іваницький А.* Українська народна музична творчість. – К., 1990.

2. На вечер по штырі, а на рано по дві,
Копайте, копайте, копальниці добрі.

Тому логічніше й правильніше, на наш погляд, назвати ці пісні не «копаньовськими», а «копальницькими». Тим паче, що термін, запропонований В. Гошовським, суперечить нормам словотворення і слововживання в українській мові. Із цим погоджувався пізніше в розмові з автором сам В. Гошовський. На жаль, автори перекладу книги В. Гошовського «Украинские песни Закарпатья» українською мовою не взяли до уваги цієї пропозиції і залишили термін «копаньовські пісні» без змін.

³ Корнута – гора в Горлицькому повіті. За давніми переказами, у печерах гори переховувалися лемківські «збійники» (опришки). У корнутах водилися хижі звірі, які іноді нападали на домашніх тварин. Батьки пастухів-підлітків забороняли їм заходити з вівцями до корнута лісу. Більшість пастухів дослухалася цих порад. Однак іноді траплялися прикрі випадки, коли вовки нападали на овець поблизу корнута лісу.

⁴ Лемки займалися також каменярством, виготовленням виробів з дерева, виготовленням і торгівлею дьогтем тощо.

4. *Mroczek J.* Ze studiów nad melodiami Łemkowskich pieśni pasterskich // Materiały Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku. – 1972. – № 10.

5. *Reinfuss R.* Hodowla i pasterstwo na Łemkowszczyźnie // Nad rzeką Ropą. Zarys kultury ludowej powiatu gorlickiego. – Kraków, 1965. – T. 2. – S. 97–116.

6. *Vetterl K.* Lidove písně a tance z Valašskokloboucka. II. – Praha, 1960.